

A kisebbségek fogalmának meghatározási problémája a nemzetközi kapcsolatokban

- A kérdés szlovákiai vonatkozásai -

A 20. század második felére meglehetősen nagy fogalmi tarkaság és ezzel egy időben zavar is támadt a nyugati típusú társadalmak kisebbségeinek meghatározásával kapcsolatosan. Sokszor az ugyanazzal a fogalommal dolgozó kisebbségi szakértők, diplomataik mást és mást értettek az egyes megnevezések alatt, máskor pedig késhegyig menő vitákat folytattak egymással egy-egy kisebbségekre vonatkozó fogalom mellett, illetve ellen. Az alábbi munkámban kísérletet teszek a fent említett fogalmi zavar tisztázására, ugyanakkor a szlovákiai magyar kisebbség problémái kapcsán a kisebbségi fogalomhasználat konkrét példáira, illetve problémáira is szeretnék rámutatni.

A 20. század második felére a nyugati típusú társadalmakban több jól elkülöníthető kisebbségi csoporttípus alakult ki. E csoportok eltérő történelmi gyökereik és társadalmi helyzetük miatt más és más kihívások elé állították tagjaikat. Ezen kisebbségi csoportok előtt a következő választási lehetőségek kínálkoztak a többségi társadalommal való békés, illetve konfliktusos érintkezés folyamán:¹

1. kivándorlás anyaországukba vagy más kedvezőbb feltételeket biztosító államba;
2. elfogadni a többségi társadalom által felkínált integrációs lehetőséget, és ezzel vállalni az asszimilációt;
3. elzárkózás a többségi társadalomtól, és egyfajta bezárkózással "függetlenedni" a többségi társadalom hatásaitól;
4. bizonyos nyelvi, önkormányzati jogok kiharcolása, mellyel biztosítani tudják különálló társadalmi szerkezet felépítését és fenntartását.

A többségi társadalom kihívásaira adott kollektív válaszok alapján a következő csoportokat határozhatjuk meg:

- a. bevándorlók (immigrants)
- b. metoikoszok (metics)²
- c. elzárkózó vallási-nemzetiségi csoportok (isolationist ethnoreligious groups)
- d. kasztjellegű faji csoportok (racial caste groups)
- e. nemzeti kisebbségek (national minorities)

A bevándorlók és a mai metoikoszok csoportjai között lényegében csak annyi különbség van, hogy míg a bevándorlók 3-5 éven belül rendszerint megkapják a célország állampolgárságát, addig a metoikoszok sokszor évtizedek múltával sem rendelkeznek állampolgári jogokkal. A metoikoszokra jó példa volt a németországi török vendégmunkások helyzete, mivel ők még 10-20 éves helyben lakás után sem kaptak német állampolgárságot. Az elzárkózó vallási-nemzetiségi csoportok önmaguk vállalják a társadalmi marginalizációt. Ennek általában vallási meggyőződés az oka, elzárkózik a vallási csoportok kívüli "romlott" világ hatásaitól. Ilyen csoportok (amish vallási közösség, haszid zsidók stb.) főként az észak-amerikai kontinensen maradtak fenn. A kasztjellegű faji közösségek közé elsősorban az Egyesült Államokban élő afro-amerikai közösségeket sorolják, mivel speciális problémáik miatt külön csoportot alkotnak. A múltban elszenvedett jogi, gazdasági és egyéb sérelmek miatt nem képesek integrálódni a többségi társadalomba, és ezért ennek megkönnyítésére pozitív diszkriminációs intézkedéseket követelnek az egykori "elnyomó" államtól.³ A nemzetiségi kisebbségek közösségei alkotják a legfontosabb kisebbségi csoportokat, mivel státusuk a 20. század

folyamán a nemzetközi rendre és biztonságra többször volt nagy hatással. Míg az előző kisebbségi csoportok problémái az egyes államok belügyének tekinthetők mind a mai napig, addig a nemzeti kisebbségek ügye már a 19. században a nemzetközi kapcsolatok egyik központi kérdése volt. A továbbiakban kiemelt fontossága miatt a nemzeti kisebbségek problémakörét fogjuk részletesebben körüljárni.

Már a 20. századot megelőzően születtek olyan nemzetközi egyezmények, amelyek kötelezettségeket írtak elő a különféle kisebbségek védelmére. 1815-ig általában a vallási kisebbségeket részesítették védelemben az európai országok. Az első esetben az 1815-ös bécsi kongresszuson alkottak kimondottan nyelvi kisebbségeket védő nemzetközi jogi egyezményeket. A lengyel területeket birtokló három nagyhatalom - Poroszország, Oroszország, Ausztria - kétoldalú szerződéseket kötött egymással, melyekben kötelezettségeket vállaltak arra nézve, hogy lengyel alattvalóik számára nemzeti intézményeket biztosítanak. A lengyelek autonómiáját biztosító cikk a konferencia záródokumentumába is belekerült, s ezzel nemzetközi garanciákat is kapott.⁴

A nemzeti kisebbségek problémaköre azonban döntően az I. világháborúnak köszönhetően került a nemzetközi kapcsolatok középpontjába. Az első nagy világegést lezáró békeszerződésekkel párhuzamosan a győztes nagyhatalmak elhatározták egy nemzetközi szervezet - Nemzetek Szövetsége - felállítását, melynek feladata a nemzetközi rend stabilitásának és a békének garantálása lett volna. A nemzetközi rendnek a határok sérthetlensége volt a legfőbb alapja, melynek jövője azonban az etnikai határokat figyelmen kívül hagyó európai területrendezések miatt bizonytalannak tűnt. A kisebbségi helyzetbe került - egykor uralmi pozícióban levő - nemzetrészek és anyaországaik megnyugtatóra a győztes főhatalmak Közép-Kelet-Európára korlátozott kisebbségvédelmi rendszert alakítottak ki.⁵ A továbbiakban az I. világháborút követő - az 1918 és 2001 közötti időszak - kisebbségvédelem fogalomhasználatát követjük nyomon a szlovákiai magyarok példáján keresztül.

A nemzeti kisebbségek fogalmának definíciós nehézségei - a szlovákiai példa

Az alábbi részben a szlovákiai magyar kisebbség, Szlovákia, Magyarország és a nemzetközi szervezetek által alkotott négyes viszonyrendszerben vizsgáljuk a szlovákiai magyar kisebbség helyzetét a nemzetközi kapcsolatok rendszerében. A vizsgálódás központi kérdése az, hogy miként értelmezik a kisebbség fogalmát a négyes modell egyes szereplői.

A négyes modell: A befogadó államon (host-state) Szlovákiát értjük, amely területén a felvidéki magyar kisebbség található. Magyarország 1918 és 1938 között volt részese a modellnek, majd 1989 után lépett be ismét a négyes viszonyrendszer szereplői közé, mint anyaállam (kin-state), mely fenntartja magának a jogot, hogy nemzetközi szinten eljárjon a szlovákiai magyarok érdekében.⁶ A nemzetközi szervezetek⁷ - mint konfliktuskezelő és -megelőző szervek - vannak jelen a négyes viszonyrendszerben.

Meglátásunk szerint a két világháború közötti Csehszlovákiához hasonlóan az önálló, 1989 utáni Szlovákia is az ún. nacionalizáló,⁸ közép-kelet-európai államok közé tartozott. Ebből kifolyólag csak az etnikailag szlovák lakosságot tudta integrálni a (cseh)szlovákiai társadalomba, a népesség többi részét asszimilációval próbálta meg "beemelni" a többségi társadalomba. Erre jó példaként szolgál az 1992-es szlovák alkotmány preambuluma, mely az etnikai-nyelvi szlovák nemzet otthonának tekinti Szlovákiát s nem a szlovákiai állampolgárok hazájának. Ebből a szemléletből kiindulva az etnikailag nem szlovák lakosság - a teljes asszimilációig - csak másodrendű politikai szerepet játszhat az állam életében, s ez a szemlélet lényegében forrásként szolgál Szlovákia és a négyes modell többi szereplőjének konfrontálódáshoz. A négyes modell szereplőinek a kisebbségi kérdésben elfoglalt álláspontja megragadható a szlovákiai magyar kisebbség - általánosabban a kisebbség - fogalmának meghatározásakor adott definíciókon keresztül. A továbbiakban a négyes viszonyrendszer szereplőinek kisebbségekkel kapcsolatos fogalomhasználatát és értelmezését fogjuk nyomon követni.

Nemzetközi szervezetek

A fent említett négyes viszonyrendszert a két világháború közötti népszövetségi rendszerben találjuk meg először Európában. Itt a kisebbségvédelmi rendszer - benne a Nemzetek Szövetségének intézményével - biztonságpolitikai célzatú volt. Nevezetesen: beékelődni az anyaállam és befogadó állam közé a kisebbségi kérdésben támadt viták esetén. A kérdés fontosságát mutatta, hogy a két világháború közötti korszakban a közép-kelet-európai térség lakóinak kb. 1/3-a (megközelítően 30 millió ember) kisebbségi sorban élt. A népszövetségi kisebbségvédelmi rendszer az I. világháború után megalkotott kisebbségvédelmi szerződések rendszerén nyugodott, szerves egységet alkotva a Nemzetek Szövetségének alapokmányával. A főhatalmak összesen kilenc közép-kelet-európai országgal

írtak alá kisebbségvédelmi szerződést.⁹ Ezen szerződések betartását a Nemzetek Szövetségének garancia-eljárása szavatolta, mely egy petíciós mechanizmuson keresztül biztosította az esetleges jogsértések vizsgálatát. Vélt vagy valós jogsértés esetén bárki benyújthatott petíciót a Nemzetek Szövetségéhez, mivel nem a benyújtó személye, hanem a petíció tartalma volt a döntő. A petíció több népszövetségi eljárási lépcsőn keresztül (Titkárság, Kisebbségi Bizottság, Tanács) jutott el az Állandó Nemzetközi Bírósáig¹⁰.

Annak ellenére, hogy a népszövetségi kisebbségvédelmi egyezményekben és a békeszerződésekben még nem szerepelt a nemzeti kisebbségek kifejezés, a két világháború közötti joganyagban és szakirodalomban mégis ez a fogalom vált uralkodóvá.¹¹ A nemzeti kisebbség fogalma az anyaországgal rendelkező, erős öntudatú és nagy számú kisebbségek fogalmát takarta.¹² (Természetesen a fenti definíció alól is volt kivétel, mivel az erős amerikai támogatással rendelkező kelet-lengyelországi zsidóság a lengyel kisebbségvédelmi szerződés megszövegezésekor a kulturális autonómiához közelítő jogokat tudott kiharcolni magának.) Erre utal az a tény is, hogy a kisebbségek anyaországainak a békeszerződésekben jelezték, hogy az utódállamokkal kisebbségvédelmi egyezményeket kötöttek. A magyar békeszerződésben (1920. június 4.) csak a Jugoszlávia és Románia kisebbségvédelmére történik utalás (44. és 47. cikk), mivel a Csehszlovákiával kötött szerződés már előzőleg érvénybe lépett.¹³ Érvelésünket ugyancsak alátámasztja az az általánosan megfogalmazott kötelezettség, hogy nagy tömbökben élő "kisebbségi állampolgárok" részére közpénzekből fenntartott "nevelési, vallási vagy jótékony" célú intézményeket kellett biztosítani.¹⁴ A népszövetségi kisebbségvédelmi rendszerből ennél fogva kimaradtak a szórványkisebbségek. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a nagy tömbökben élő kisebbségeknek nyújtott garanciákat is csak átmeneti jellegűnek tekintették. Erre utalt Austen Chamberlainnek, az egyik fő "békecsinálónak" a következő kijelentése: "A kisebbségvédelmi egyezmény célja... biztosítani... az olyan védelmi intézkedéseket és igazságot, ami fokozatosan előkészíti őket [kisebbségeket - J.I.] a betagoledásra a nemzeti közösségekbe, melyhez tartoznak."¹⁵

1945 és 1989 között, a hidegháború évei alatt a kisebbségi kérdés elvesztette biztonságpolitikai szerepét Európában. A kisebbségi csoportok nagy részét megsemmisítették a II. világháború embertelen rendszerei, illetve áldozatul estek a háborús győztesek (pl. Lengyelország, Csehszlovákia) nem kevésbé embertelen kitelepítési politikájának.¹⁶ A különféle drasztikus kisebbségellenes intézkedések folytán a kelet-közép-európai térségben a kisebbségek aránya kb. 8 %-ra (kb. 8-10 millió ember) süllyedt. Ezzel párhuzamosan az európai diplomáciában megszűnt a kisebbségi kérdés felé irányuló kitüntetett figyelem.

Az ENSZ 1950-ben a következő álláspontot alakította ki a két világháború közötti kisebbségvédelmi rendszerről: "1939 és 1947 között a körülmények a maga egészében véve oly kiterjedt mértékben megváltoztak, hogy általánosságban azt lehet mondani, a Nemzetek Szövetségének a kisebbségek nemzetközi védelmére vonatkozó rendszere úgy tekinthető, mint amely megszűnt létezni."¹⁷

Mivel a népszövetségi rendszer kimúltával a nemzetközi kisebbségvédelem biztonságpolitikai vetülete is megszűnt, ezért a nemzetközi közösség a kisebbségi jogokat az egyéni emberi jogok kategóriájába sorolta át. Itt példaként említhetjük az Európa Tanács (ET) 1950-ben elfogadott Európai Emberi Jogi Egyezményének 14. cikkét, mely a diszkrimináció tilalmának hangsúlyozásakor a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket egy sorban említi a nyelvi, vallási, faji, politikai és egyéb kisebbségekhez tartozó személyekkel.¹⁸ A kisebbségi jogok egyéni jogok felől való megközelítésére ugyancsak jó példa az ENSZ által 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, melynek 27. cikke a következőket tartalmazza: "Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják."¹⁹ 1945 után tehát mind Európában mind pedig azon kívül még használták a nemzeti kisebbségek kifejezést, de problémát jelentett az a tény, hogy nem definiálták újra jelentését.²⁰

Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban az 1960-as évektől megerősödtek a különféle polgárjogi mozgalmak (pl. feketék, szexuális kisebbségek stb.), melyek egy teljesen új dimenziót adtak a kisebbségi kérdésnek. Ezzel még inkább felerősödött az a folyamat, mely a globális és részben az európai kisebbségvédelemben is a nemzeti, politikai, szexuális és egyéb kisebbségek (vendégmunkások) egybemosását eredményezte a nyolcvanas évek végére.

1989 után a jugoszláviai és posztszovjet térség etnikai konfliktusai ismét a biztonságpolitikai dimenzió mentén fogalmazták újjá a kisebbségi kérdést Európában. A kérdéssel behatóbban az Európa Tanács és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) foglalkozott. Az európai joggyakorlatban ismét kizárólagossá vált a nemzeti

kisebbség szóhasználat, de pontos definíciót továbbra sem tudtak-akartak alkotni a részes államok. (Definíciót csak olyan nem kötelező érvényű dokumentumokban sikerült elfogadni, mint például az ET 1201. számú ajánlása (1993), mely a következő kritériumokat emelte ki: állampolgárság és tartós kapcsolat a befogadó országgal, megkülönböztető jegyek a többségtől (nyelvi, etnikai), reprezentatív jelenlét (de kevesebb mint 50 %) a befogadó országban, és belső készítés a csoportidentitás megőrzésére.) Így az európai kisebbségvédelem "csúcsát" jelentő dokumentum, a Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről (1995) sem tartalmaz közelebbi meghatározást az egyezmény alanyait illetően.

Az EBESZ Nemzeti Kisebbségi Főbiztos intézményének létrehozásával (1992) régi-új útra lépett a nemzetközi közösség, mivel ezzel a lépésével ismét Kelet-Közép-Európára korlátozta a kisebbségi problémák vizsgálatát. A Főbiztos ugyanis a kisebbségekkel kapcsolatos konfliktusok megelőzését kapta feladatul, s erre csak Közép- és Kelet-Európában volt "szükség". Ezzel lényegében a két világháború közötti idôszakhoz hasonló - földrajzilag behatárolt - konfliktusmegelőző rendszer alakult ki, mivel a Kisebbségi Főbiztos az elmúlt egy évtizedben csak a közép-kelet-európai kisebbségek problémáit vizsgálta.²¹ A fenti fejleményekből következően a nemzeti kisebbségek fogalmának meghatározására tett kísérletek is lekerültek az európai diplomácia programjáról. A nemzetközi közösség kelet-közép-európai sajátosságként kezdte kezelni a nemzeti kisebbségek kérdését, s így lemondott az összeurópai definíció megalkotásáról.

A befogadó állam - (Cseh)Szlovákia

A két világháború között Csehszlovákiában is - az előzőekben említett tartalommal - a népszövetségi kisebbségi terminológiát használták.²² Az 1920-ban elfogadott alkotmány 6. része "nemzeti, vallási és faji kisebbségek" védelméről rendelkezik.²³ Itt lényegében a csehszlovák Alkotmány megismétli az 1919. szeptember 10-én aláírt kisebbségvédelmi egyezmény egyes pontjait. Az 1920-as csehszlovák Alkotmány 132. cikke például biztosította a nemzeti kisebbségek részére a nevelési, vallási és jótékonyági intézmények közpénzeiből való finanszírozását. A kisebbségvédelmi szerződéshez hasonlóan azonban a csehszlovák Alkotmány sem pontosította, hogy milyen kisebbségi arányszám esetén járnak a közpénzeiből folyósított támogatások és egyéb kisebbségi jogok. A későbbiek során a csehszlovák törvények 20%-os kisebbségi arányszámot írtak elő a nyelvi és oktatási jogok gyakorlásának feltételül. Ez azt jelentette, hogy a szlovákiai magyarság kb. 90%-a részesülhetett a nyelvhasználati és oktatási jogokból.²⁴

A II. világháború után Csehszlovákiában a nemzetiségek (národnosti), illetve nemzetiségi kisebbségek (národnostná menšina) szóhasználat terjedt el a törvénykezésben és a szakirodalomban egyaránt. Ezt a II. világháború után megnövekedett szovjet befolyásnak lehet tulajdonítani. A Szovjetunióban ugyanis voltak nemzetek, melyek az egyes szovjet tagköztársaságok névadói voltak (pl. lettek, észtek, kazahok) és voltak nemzetiségek (pl. csecsenek, tatárok, abházok), melyek alacsonyabb közigazgatási szinten nyertek el valamiféle formális autonómiát.²⁵ A II. világháború után Csehszlovákia az 1960-as Alkotmányban szabályozta először alkotmányos szinten a kisebbségek jogait. Ennek 25. cikkében találkozunk először a nemzetiségek kifejezéssel.²⁶ Itt a nemzetiségek definiálásának kérdését a kisebbségek név szerinti felsorolásával (magyar, ukrán és lengyel) oldották meg. Ezzel az akkoriban még mindig tabutémának számító németkérdést²⁷ is meg tudták kerülni, mivel a felsorolásból egyszerűen kihagyták a csehszlovákiai németeket. Az 1968-ban elfogadott és 1991-ig érvényben lévő alkotmánytörvény szintén nemzetiségekről beszélt. Annak ellenére, hogy az 1968-as Alkotmányban²⁸ már részletesebb szabályozással találkozunk, a törvény itt is a kisebbségek felsorolását alkalmazza definíció helyett. Az 1960-as és 1968-as Alkotmányban kialakult gyakorlat tulajdonképpen a népszövetségi definíció továbbélését jelenti, mivel a bevett kisebbségek között csak a Csehszlovákiával szomszédos országok kisebbségei szerepeltek.²⁹

Az 1991. januárjában elfogadott Alapvető Jogok és Szabadságjogok Chartája (Alkotmánylevél) a nemzetiségi és etnikai³⁰ kisebbségek (24. és 25. cikk) kifejezést használta, anélkül azonban, hogy a fogalom pontos jelentését megadta volna. Itt még a bevett kisebbségek törvény általi felsorolása is elmaradt. A gyakorlatban azonban mégiscsak működtetni kellett a kisebbségi intézményrendszert, s ezt a kormány mellett tanácsadó szerepet betöltő Nemzetiségi Tanács tette lehetővé. A parlamenti képvisellel nem rendelkező kisebbségek elismerését lényegében a Nemzetiségi Tanácsbeli tagság adta meg. 1991 után a Tanácsbeli tagság megadásával ismerték el a roma közösséget nemzetiségi kisebbségként.

A fenti kisebbségpolitikai gyakorlatot örökölte tovább az új szlovák alkotmány (33. és 34. cikk), melyet 1992 szeptemberében fogadott el a szlovák parlament. Már az 1991-es Alkotmánylevél elfogadásánál is felvetődött, hogy a

nemzetiségi jelzôt nemzetire cserélik fel a csehszlovák joganyagban, mivel a nemzeti kisebbségek (national minority) szókapcsolat 1990 után ismét széles körben elterjedt az európai gyakorlatban, emellett még az is erősítette a jelzô használatának indokoltságát, hogy a nemzetiségi kisebbség szókapcsolat lényegében lefordíthatatlan a nagyobb nyugat-európai nyelvekre.³¹

Az Alkotmánylevél 1991-es prágai parlamenti vitája során Duray Miklós, az Együttélés parlamenti képviselôje javasolta a nemzeti kisebbségek szókapcsolat használatát. Duray és a többi magyar nemzetiségû képviselô ugyanis elutasította azokat az elméleti fejtegetéseket, hogy a nemzeti kisebbségek szóhasználat megelőlegezné ezen csoportok részére az önrendelkezést, melyek ezáltal veszélybe sodorhatják Csehszlovákia területi épségét. A csehszlovák politikai elit a magyar érvek ellenére ragaszkodott a nemzetiségi jelzô használatához, mivel arra az álláspontra helyezkedett, hogy azon kisebbségek, melyek csehszlovák állampolgársággal rendelkeznek s tartósan az ország területén élnek, nem tekinthetők más nemzetek részének még akkor sem, ha anyaországgal rendelkeznek. Ez az indoklás lényegében az egykori szovjet definíció továbbélését mutatta, mivel a szovjet felfogás szerint csak a szovjet köztársaságok névadó népei tekinthetők nemzetnek - természetesen csak saját köztársaságukban -, a többi népet csak a nemzetiség elnevezés illethette meg.³²

A szlovákiai kisebbségpolitikai gyakorlatnál fontos azt is tanulmányozni, hogy az ún. befogadó állam hogyan viszonyul a saját, állampolgársággal nem rendelkező nemzettársaihoz, jelen esetben a Szlovákia határain kívül élő szlovák nemzeti kisebbségekhez. A külföldön élő szlovákok Szlovákiához való viszonyát az 1997-ben elfogadott külföldi szlovákokról szóló törvény³³ rendezi, mely a következőképpen határozza meg a törvény hatálya alá tartozó személyeket:³⁴

- a. nem állampolgára a Szlovák Köztársaságnak,
- b. a kérvényező szlovák nemzetiségû vagy a szlovák származású: a szlovák származást a törvény szerint legfeljebb egyenes felmenői ágú harmadik leszármazottig lehet elfogadni,
- c. szlovák kulturális-nyelvi tudat: ebbe beletartozik legalább a szlovák nyelv passzív ismerete és a szlovák kultúrában való alapszintû jártasság, vagy a szlovák etnikai közösségben való aktív szerepvállalás.

Már a törvény címéből is kiderül, hogy nem a szlovákiai belső joganyagban használt nemzetiségi kisebbségek fogalom mentén történt a határon túli szlovákok meghatározása. Ez a különbségtétel indokolható azzal, hogy a határon túli szlovák nemzeti kisebbségek minden országban kis számban és csak szórványban találhatók meg. Ezért a szlovák törvényalkotók számára nem okozott dilemmát, hogy a törvény csak a szlovák származású egyének részére nyújt kedvezményeket, s nem a szlovák közösségeknek. A külföldi szlovák közösségek és szervezetek csak akkor kapnak szerepet amikor az egyén önmaga nem tudja bizonyítani szlovák etnikai eredetét nyelvtudással vagy megfelelő dokumentumokkal. A külföldi szlovákokról szóló törvény kapcsán a hangsúly az egyéni kedvezményeken van, amelyek Szlovákia területén vehetők igénybe. Ebből kifolyólag tehát nem a külföldön élő szlovák nemzeti kisebbségek a kedvezményezettek, hanem a Szlovákia területére lépő szlovák származású egyének.

A szlovákiai magyar kisebbség

Az I. világháború után kb. 700 ezer magyar került Csehszlovákia fennhatósága alá. 1919. szeptember 10-e - a német békeszerződés és a csehszlovák kisebbségvédelmi szerződés aláírása - után már körvonalazódtak az új állam határai, és intézményrendszere is a megszilárdulás jegyeit mutatta. Ebben az új helyzetben a csehszlovákiai magyarság egyértelműen nemzettörődéknek tekintette magát, mivel semmiféle történeti előzményei nem voltak elszakíttóságának az anyaországtól.³⁵ A kezdeti időkben még magyarul hangzó elnevezése sem volt a magyarok által lakott országrészeknek, s ezért egyszerűen átvették a szlovák elnevezéseket. Így lett az egykori Felvidék magyarjaiból szlovenszkói, illetve ruszinszkói magyarság. Itt fontos megjegyezni, hogy a két világháború közötti időszakban a csehszlovákiai magyarok mindvégig kényszerrel létrehozott teljes társadalmi struktúrával rendelkező közösségként, nemzetrészként határozták meg helyzetüket. Ebben az önmeghatározásba az anyaországgként fellépő Magyarország is "besegített", mivel az anyagi támogatások révén szorosán kézben tartotta a két meghatározó szlovákiai magyar pártot - az Országos Keresztényszocialista Pártot (OKP) és a Magyar Nemzeti Pártot (MNP) - valamint a körülöttük felépült intézményrendszert, ezzel mintegy megakadályozva a prágai kormányhoz való közeledést. A két magyar párt a két világháború között a területi autonómia talaján állt. Az OKP az ún. "ôslakos" koncepció mellett érvelt, melynek a szlovákiai szlovákokat és németeket is meg akarta nyerni, s ezért tartott fenn szlovák és német osztályokat a pártszervezeten belül. Ez azt jelentette, hogy Szlovákiának széles önkormányzatot kellett volna kapnia, amiben benne

rejlett volna a Csehországtól való távlati elszakadás lehetősége is. Az MNP tisztán a magyarok lakta területek autonómiáját hirdette: ez az elképzelés beilleszthető volt az állam kisebb, föderatív részekre (cseh, német, magyar, szlovák, ruszin) való tagolásának koncepciójába. A fenti két autonómiakoncepció lényegében párhuzamba állítható Magyarország revíziós törekvéseinek lehetséges alternatíváival:

a. visszaszerezni az egész Felvidéket,

b. csak a magyarok által sűrűn lakott dél-szlovákiai területeket követelni.

1948 és 1989 között a kommunista Csehszlovákia - amint a fentiekben már kifejtettük - belekényszerítette a csehszlovákiai magyarokat a nemzetiségi kisebbség kategóriájába, amely erősen korlátozott intézményi autonómiát foglalta magában: magyar nyelven oktató alap- és középfokú iskolarendszer, valamint egy szűk kulturális intézményi infrastruktúrát (táncsoportok, két hivatásos színház stb.). A nemzetiségi intézményrendszer csúcsán Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Egyesülete (Csemadok) állt, mely összefogta, de egyben - a totalitárius ideológia jegyében - ellenőrizte is a kisebbségi szerveződéseket.

Ha a szlovákiai magyar politikai elit³⁶ 1989 és 1994 közötti álláspontjára próbálunk rávilágítani, akkor mindenképpen hangsúlyoznunk kell, hogy a nemzetközileg elfogadott nemzeti kisebbségek fogalomhasználatát támogatták.³⁷ Ezt a fogalmat próbálták meg definiálni oly módon, hogy a nemzetközi egyezményekre hivatkozva minél szélesebb intézményi, kulturális és esetleg területi autonómiát tudjanak elfogadtatni a szlovák politikai elitekkel. Az 1990-es évek elején a felkorlátozott szlovákiai nacionalista politikai közhangulat azonban meggátolt mindenféle érdemi vitát a nemzetiségi kérdéssel. Az autonómia és a kollektív jogok kérdése tabutémává vált ebben az időszakban, s ez a szlovákiai magyar pártokat is koncepcióváltásra készítette.

A szlovák társadalom és közigazgatás elkerülhetetlen demokratizálását feltételezve a felvidéki magyar politika a szubszidiaritásban vélte felfedezni a kivezető utat. Az ET által 1985-ben elfogadott Helyi Önkormányzatok Európai Chartájára támaszkodva próbáltak megalapozni egyfajta területi autonómiát, melyet azonban nem felülről, hanem alulról - helyi önkormányzatok önkéntes társulására alapozva - szerettek volna kialakítani. Ez az elképzelés teljesen összhangban volt a szubszidiaritás európai koncepciójával, s nem volt szükségszerűen összefüggésben sem a kisebbségi autonómia, sem pedig a kollektív jogok kérdésével. Az Együttélés 1994 januárjára, a komáromi önkormányzati nagygyűlésére alakított ki egységes elképzelést, melyet egyfajta alulról jövő politikai nyomással párosított, mivel több száz magyar polgármester adott legitimitást a követeléseknek. A komáromi önkormányzati nagygyűlés a "társnemzeti" viszony elérését tűzte ki célul. Ennek lényege röviden az volt, hogy az összefüggő területeken helyi többséget alkotó magyar közösségek területi autonómiát, míg a helyi szinten is kisebbségben, illetve szórványban lévő nemzettársaik részére pedig személyi elvű autonómiát alakítanának ki.³⁸ Bár 1994 januárja után az MKDM és főként az MPP fenntartásait fogalmazta meg az Együttélés által szorgalmazott komáromi határozatokkal szemben, 1994 júliusára - a szlovákiai parlamenti választásokra készülve - a koalíció megkötése érdekében elfogadták a társnemzeti koncepciót.³⁹

Az Együttélés, MKDM és az MPP között 1994. július 21-én létrejött együttműködési szerződés szóhasználatában következetesen a magyar nemzeti közösség kifejezés fordult elő. A szerződés a következőképpen utalt az 1994-es komáromi határozatokra: "A közös politikai program alapja a választott képviselők 1994. január 8-i komáromi nagygyűlésen elfogadott dokumentumok tartalmának politikai vállalása, azaz a belső önrendelkezés, területi önkormányzat vagy autonómia megalakítása, a helyi leg számbelileg kisebbségben élők személyi autonómiájának megteremtése, valamint a magyar közösség és a szlovákok közötti partneri viszony megteremtése."⁴⁰

A fent említett nemzeti közösség kifejezést Duray Miklós a következőképpen értelmezte: "Egyik leglényegesebb része az [1994-es komáromi - J. I.] állásfoglalásnak a közösségi státus követelése annak kapcsán, hogy a szlovákiai magyarok magukat ezentúl nem kisebbségként határozzák meg, hanem nemzeti közösségként. Ennek kapcsán az állásfoglalás kihangsúlyozza, hogy a magyaroknak joga van mind az önmeghatározásra, mind az adott államkeretek közötti önrendelkezésre, ami ugyancsak a szubszidiaritás elvének megvalósítását jelenti."⁴¹

Az autonómia említése vagy elhagyása a szlovák politikai elit számára mit sem változtatott a lényegen, s így az önkormányzatok jogainak kiszélesítése után (2001) sem járult hozzá a magyar önkormányzatok alulról építkező társulásához, mivel az autonómiának bármely formáját - jelentkezzék az akármilyen köntösben - az elszakadáshoz vezető első lépésként értelmezte.⁴²

Az anyaállam

Magyarország mint anyaállam két világháború közötti szlovákiai magyarokkal kapcsolatos elképzeléseit már az előzőekben érintettük. 1945 és 1989 között - a szovjet blokk "testvéri" kisebbségi politikája miatt - a szlovákiai magyarok ügye Csehszlovákia belügyének számított, ezért Magyarország nem tudott fellépni anyaországként.

Az 1989 utáni megváltozott helyzetet a kisebbségi kérdésben a magyar Alkotmány 1989. október 23-i módosítása jelezte, mely kimondta, hogy a Magyar Köztársaság "felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását".⁴³

Magyarország által a nemzeti kisebbségek tárgyában elfogadott értelmezés megvilágítására jó kiindulási alapul szolgál az 1993-ban elfogadott magyarországi nemzetiségi törvény. E szerint: "nemzeti és etnikai kisebbség minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely a lakosság körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan etnikai vagy nemzeti összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történetileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul."⁴⁴ Ez a definíció - amennyiben eltekintünk a 100 éves időbeni korláttól - lényegében az ET 1201-es ajánlásának átvételét jelenti. Ezt a meghatározást - mely egyének összességéként fogja fel a kisebbségeket - azonban Magyarország csak minimumként értelmezi a ún. magyar-magyar kapcsolatokban, mivel az Alkotmányban, a tudományos szakirodalomban és a magyar médiában általában a "határokon kívül élő magyarok", "határon túli magyarok" vagy a terület szerinti megnevezéssel (pl. felvidéki magyarság) határozzák meg a szomszédos országokba került magyarokat. Az 1918-as impériumváltással keletkezett magyar kisebbségeket - teljes struktúrájú - "kényszerközösségként" fogják fel az anyaállamban is, amellyel Magyarországon lényegében megtámogatják a szlovákiai magyarság által 1994-ig kialakított autonómia- és társnemzet-koncepciókat.

Ezt láthatjuk az 1996-os ún. magyar-magyar csúcs állásfoglalásaiban is, mely "Magyarország és a határon túli magyarság" címen került megrendezésre Budapesten. A találkozóról kiadott dokumentum következetesen a határon túli magyar közösségek kifejezést használja. Ez a fogalomhasználat is az autonómia és öngazgatás követelésének jogosságát hivatott alátámasztani: A magyarországi és a határon túli magyar politikai pártok "összehangolt támogatásban részesítik a határon túli magyar közösségek... autonómiatörekvéseit, mint helyzetük alkotmányos egyenjogúságon alapuló rendezésének eszközét"⁴⁵. A 1996-os magyar-magyar csúcs és az 1994-es komáromi önkormányzati nagygyűlés magyar kisebbségekre vonatkozó fogalomhasználata közötti egyezés nem véletlen. A csúcs résztvevői megtalálták az autonómia-koncepciókhoz leginkább elfogadható fogalomhasználatot (magyar közösség), melyben nagy szerepe lehetett Duray Miklósnak is, aki az Együttélés részéről szintén részt vett a nyilatkozat kidolgozásában.⁴⁶ A fenti közösségi értelmezés azonban már a rendszerváltás óta jelen volt az anyaországi közfelfogásban, s ezt igazolta az 1989 után megalkotott anyaországi támogatási rendszer is, mely egy alapítványi rendszeren belül (pl. Illyés Alapítvány) kisebb-nagyobb szlovákiai magyar közösségek (iskolák és más intézmények) támogatására helyezte a hangsúlyt.

A kisebbségi kérdésben teljesen új minőséget hozott 2001. évi LXII. törvény - az ún. kedvezménytörvény -, melyet a magyar országgyűlés 2001. június 19-én fogadott el. Ez a törvény intézményes kapcsolatot teremtett az anyaország és a határon túli magyarok között. Az anyaország különféle kedvezményeket nyújt a "szomszédos államokban élő magyar közösségeknek", melyet az érintettek ún. magyar igazolvánnyal vehetnek igénybe. Ennek kiadását a törvény a következő feltételekhez köti: "A magyar igazolvány kiállítását az a nem magyar állampolgárságú, magát magyar nemzetiségűnek valló személy kérheti, aki magyarnak vallja magát - erről a kérelem benyújtásakor nyilatkozni kell -, továbbá tud magyar nyelven; további lehetőségek a jogosultság bizonyítására: a lakóhelye szerinti állam a kérelmezőt, magát magyar nemzetiségűnek valló személyként tartja nyilván, vagy a lakóhelye szerinti állam területén működő, magyar nemzetiségű személyeket tömörítő szervezet nyilvántartott tagja, vagy a lakóhelye szerinti állam területén működő egyház nyilvántartásában magyar nemzetiségűként tartják számon".⁴⁷ Itt tehát döntő individuális szempontként - hasonlóan az előzőekben idézett szlovák törvényhez - a magyar identitás és nyelv vállalása-tudása kerül előtérbe, illetve kollektív szempontként a magyar közösség valamely intézményéhez való tartozás. A magyar kedvezménytörvény a hasonló célú szlovák törvénytől azonban abban tér el, hogy a kedvezményeket (utazási, oktatási stb.) ugyan Magyarország területére korlátozza, de ezzel párhuzamosan támogatásokat is biztosít, amelyeket a határon túli magyarok szülőföldjükön vehetnek igénybe. A magyar állam ezáltal mint közösségeket támogatja a kárpát-medencei magyarokat (az ausztriai magyarokat kivéve), mivel itt döntő szempont a határon túli magyar intézményekben (pl. két gyermek magyar iskolába járatása) való tagság.

Befejezés

Összegzésként elmondható, hogy a nemzetközi kapcsolatok fentiekben elemzett négy szereplője csak a két világháború közötti időszakban tudott kialakítani azonos fogalomhasználatot és értelmezést. Így az 1918 és 1938 közötti időszakban a nemzeti kisebbségek fogalma elfogadott kifejezésnek számított a közép-kelet-európai térség államaiban és a Nemzetek Szövetségében egyaránt. A nemzetközi dokumentumokban az anyaországgal rendelkező erős öntudatú nyelvi kisebbségeket értették alatta, melyek nyelvhasználati jogokra és az ehhez tartozó intézményi hálózatra tarthatott igényt.

1945 és 1989 között a kisebbségi kérdés Csehszlovákia belügye volt. Szovjet mintára a nemzetiségi kisebbségek kifejezést kezdték használni, amely fogalom alanyait tekintve nem mutat változást: lényegében ugyanúgy a szomszédos országok kisebbségeit értették alatta (az 1960-as és 1968-as Alkotmányok fel is sorolták ezeket), de az előző korszakhoz képest korlátozottabb nyelvhasználati jogokat és gyérebb intézményi rendszereket rendeltek a nemzetiségi kisebbségek fogalmához. Csehszlovákia, illetve Szlovákia 1989 után belső jogalkotásában továbbra is ragaszkodott a nemzetiségi kisebbség kifejezéshez, melyhez azonban nem alkotott pontos definíciót, és felsorolással sem utalt a nemzetiségi jogok alanyaira. A gyakorlat azonban azt mutatta, hogy a befogadó állam elitje nemzetiségi kisebbségek alatt olyan nyelvi, illetve kulturális közösségeket (egyének összességét) ért, melyek legfeljebb korlátozott intézményi autonómiával rendelkezhetnek, belső területi önállósággal, autonómiával semmiképpen.

Magyarország és a felvidéki magyarság számára 1989 után a nemzeti kisebbség kifejezés használata egyfajta nemzetközi standard elfogadását jelentette. A definíció tekintetében azonban már túlléptek a nemzetközileg elfogadott szinten, mivel a kisebbség és befogadó állam viszonyát szerették volna fokozatosan "társnemzetivé" alakítani, mely teljes intézményi és (ahol lehetséges) területi autonómiát jelentett volna. Ezt fejezte ki az 1994-ben a komáromi önkormányzati nagygyűlés által használt nemzeti közösség fogalma, mely felváltotta a kisebbség elnevezést és utalt a belső önrendelkezés igényére is. Ennek a távlati törekvésnek a segítésére alkotta meg a magyar kormány az anyaországi támogatási rendszert, majd 2001-ben a kedvezménytörvényt, mely hosszabb távon a szlovákiai magyar közösség pozícióit szeretné erősíteni Szlovákiával, a befogadó állammal szemben.

A nemzetközi közösség 1989 után világszinten is visszatért a nemzeti kisebbségek fogalmának használatához, de pontos definíció nélkül. Definíció csak nem kötelező jellegű nemzetközi dokumentumokban található. Így a nemzetközi közösség ugyan megalkotott egyfajta keretjellegű kisebbségvédelmi minimumot (Keretegyezmény - 1995), de nem határozta meg pontosan a kisebbségvédelem alanyait, s ezért a jogok érvényesíthetősége nagymértékben a befogadó állam, anyaállam, illetve a kisebbségek közötti erőviszonyok függvényé vált.

Jegyzetek

¹ Kymlicka, Will - Opalski, Magda: *Can Liberal Pluralism Be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. CEU, Budapest, 2000. 12-13.

² A *metoikosz* kifejezést Michael Walzer az ókori Görögország történetéből emelte át a mai politológiába. Eredeti ókori jelentése: Bevándorolt szabad idegen az ókori Athénban, aki polgárjoggal és földdel nem rendelkezett.

³ A kelet-közép-európai roma közösségek és az észak-amerikai feketék problémái sok tekintetben nagy hasonlóságot mutatnak: pl. múltbeli jogi diszkrimináció, szegregáció, alacsony társadalmi presztízs, integrációs nehézségek stb.

⁴ Galántai József: *Trianon és kisebbségvédelem*. Maecenas Kiadó, Budapest, 1989. 50.

⁵ A Nemzetek Szövetségének kisebbségvédelmi rendszere Németország és a Szovjetunió közötti területre terjedt ki, s ezért nem volt összeurópai jellege.

⁶ 1945 és 1989 között a bipoláris világrendben nem érvényesülhetett a kisebbségi kérdés kapcsán a megelőző korszakban kialakult négyes viszonyrendszer.

⁷ Nemzetek Szövetsége, ENSZ, Európa Tanács, EBESZ.

⁸ Az anya-, befogadó, ill. nacionalizáló állam meghatározását lásd: Brubaker, Rogers: *Nationalism Reframed - Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: University Press, 1996.

⁹ A győztes államokkal (Lengyelország, Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia, Görögország) különálló kisebbségvédelmi szerződések kötöttek, míg a vesztesek (Ausztria, Magyarország, Bulgária, Törökország) a békeszerződésekben vállaltak hasonló kötelezettségeket a területükön maradt kisebbségi csoportokkal szemben. A Nemzetek Szövetségébe belépő, annak alapokmányát elfogadó semleges, illetve újonnan alakult közép-kelet-európai államokkal is aláírtak kisebbségvédelmi szerződéseket. Itt érdemes megjegyezni, hogy a legfőbb vesztes, Németország békeszerződésébe nem iktattak be kisebbségvédelmi részeket, mivel a főhatalmak úgy gondolták, hogy annak nagyhatalmi státusával nem férnek össze az ilyen jellegű kötelezettségvállalások.

¹⁰ Galántai József, *i. m.* 71-150.

¹¹ A csehszlovák kisebbségvédelmi egyezmény szövegét közli Szarka László: *Duna-táji dilemmák*. Ister, Budapest, 1998. 298-303.

¹² Lásd az Állandó Nemzetközi Bíróságnak az albániai nemzetiségi iskolák ügyében adott tanácsadó véleményét. Idézi: Girasoli Nicola: *A nemzeti kisebbségek fogalmáról*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995. 36.

¹³ 1919. szeptember 10-én.

¹⁴ A csehszlovák kisebbségvédelmi egyezmény 9. cikke is átvette ezt az általános rendelkezést.

¹⁵ Idézi Berend T. Iván: *Válságos évtizedek*. Magvető, Budapest, 1987. 240.

¹⁶ Példaként említhetjük, hogy Kelet-Közép-Európa kb. 6 milliós zsidóságát és a kb. 8 milliós német kisebbségét, mely szinte teljesen megsemmisült az 1939 és 1949 közötti években.

¹⁷ Idézi Galántai József, *i. m.* 174.

¹⁸ Forrás: ET honlapja: <http://conventions.coe.int/treaty/EN/cadreprincipal.htm>

¹⁹ Forrás: HTMH honlapja: <http://www.htmh.hu/dokumentumok/unrigh~1.htm>

²⁰ A nemzeti kisebbségek megnevezés 1992-ben bukkan fel ismét jelentősebb ENSZ dokumentumban (Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól), amelyben azonban továbbra sem fogalmaznak meg definíciót a nemzeti kisebbségek fogalmára.

²¹ Állításunkat erősíti meg az a tény, hogy például az északír vagy a baszk probléma megoldásánál a Főbiztos esetleges szerepe fel sem merült.

²² Így például ebben az időszakban a cigányság nem számított nemzeti kisebbségnek.

²³ Forrás: A cseh parlament honlapja: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution.1920.html>

²⁴ Angyal Béla: *Egység és stabilitás - Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitikából (1918-1938)*. Kézirat

²⁵ Petr Uhl kormány megbízott által 1999. május 17-én készített előtervezet a Cseh Köztársaság 2001. évi kisebbségi törvényéhez. Kézirat.

²⁶ Forrás: A cseh parlament honlapja: www.psp.cz

²⁷ 1945 és 1948 között kb. 3 millió németet telepítettek ki Csehszlovákiából bármiféle kártérítés nélkül. Ennek során több ezer csehszlovákiai német veszítette életét. Az egyes cseh, illetve német források 20 és 200 ezer közé teszik a német áldozatok számát.

- ²⁸ Az 1968. évi nemzetiségi alkotmánytörvény. In: Varga Sándor (szerk.): *Magyarok Szlovákiában: adatok, dokumentumok, tanulmányok*. NDC, Pozsony, 1993. 39-42.
- ²⁹ 1968-ban a bevett nemzetiségi kisebbségek közé ismét visszakerült a német kisebbség, ezzel szemben a cigányság továbbra sem számított nemzetiségnek.
- ³⁰ Az etnikai jelző valószínűleg azért került az alkotmánylevélbe, mivel a roma közösségeket is a bevett kisebbségek közé sorolták. A cigány kisebbség társadalmon belüli speciális helyzete miatt indokoltnak látszott külön elnevezés alkalmazása.
- ³¹ Angol nyelvre általában a "national minorities" (nemzeti kisebbségek) szókapcsolattal fordítják.
- ³² Miroslav Kusý, a liberális és kisebbségbarát kijelentéseiről ismert szlovák emberi jogi szakértő egyik 1999-es tanácsadó véleményében szintén osztotta a fenti nézeteket. Kusý ugyanis azt fejtegette, hogy például a szlovákiai magyarok kisebbségi léte a magyarországi magyarokhoz képest határozható meg. E szerint a szlovákiai magyarok nem tekinthetők a "magyar nemzet" részének, mivel 1918 óta a más történeti és társadalmi helyzetük miatt önálló identitást, kultúrát, sőt nyelvi dialektust mondhatnak magukénak. Ezen véleményét érvényesnek tekintette a csehországi szlovákokra nézve is. Forrás: Miroslav Kusý: Pripomienky k návrhu zásad menšinového zákona Ceskej republiky, 21. 4. 1999. Kézirat.
- ³³ Zákon zo 14. februára 1997 o zahraničných Slovákoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov , Forrás: A Kalligram Alapítvány honlapja: www.cla.sk
- ³⁴ Adriana Lamacková - Gál Gábor - Jarábik Balázs: *A magyar és a szlovák státustörvény összehasonlító jogi elemzése*. Forrás: www.cla.sk
- ³⁵ Az erdélyi magyarság sokkal könnyebben fel tudta dolgozni elszakítottágát Magyarországtól, mivel a 20. századot megelőző századokban már kénytelen volt önálló politikai entitásként létezni.
- ³⁶ Magyar Polgári Párt (MPP), Együttélés Politikai Mozgalom (EPM), Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom (MKDM)
- ³⁷ Egyedül az MKDM 1990-es programjában lehet felfedezni némi fogalmi zavart, mivel itt még a "népünk" kifejezés szerepel a magyar (nemzeti) kisebbség helyett. Forrás: A Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom programja 1990. In: Bárdi Nándor - Éger György: *Útkeresés és integráció*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2000. 206-211.
- ³⁸ Ez lényegében a dél-tiroli modellhez hasonló kvázi-föderációt jelentett volna Szlovákián belül.
- ³⁹ Boros Ferenc: *Szomszédunk, Szlovákia*. Kalligram, Pozsony, 2000. 50-52.
- ⁴⁰ Szerződés a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom, az Együttélés Politikai Mozgalom és a Magyar Polgári Párt együttműködéséről és koalíciójáról. In: Bárdi Nándor - Éger György: *i. m.* 315-324.
- ⁴¹ Duray Miklós: A komáromi nagygyűlésen elfogadott állásfoglalás rövid értelmezése. In: *Az önkormányzat az önrendelkezés alapja*. Komáromi Lapok - Szinyei Kiadó, Komárom, 1995. 197-198.
- ⁴² A szlovák ellenzéki pártokkal az 1998-as választásokra megkötött koalíciós szerződés egyik sarokköve az volt, hogy a Magyar Koalíció Pártja lemond a "etnikai elvű területi autonómiáról". Így az MKP kormányba lépése után sem lehetett a kiszélesített önkormányzati jogokra önigazgatási modellt építeni. (Forrás: Bárdi Nándor - Éger György: *i. m.* 344.)
- ⁴³ Magyar Közlöny, 1989. október 23. 74. sz.
- ⁴⁴ Az 1993. évi LXXVII Törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól. Magyar Közlöny, 1993. (100.) július 22. 5274. o.

⁴⁵ A Magyar-magyar csúcstalálkozó közös nyilatkozata. In: Duray Miklós: *Önrendelkezési kísérleteink*. Méry ratio, Somorja, 1999. 349-352.

⁴⁶ Uo., 349.

⁴⁷ A HTMH tájékoztatója a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény végrehajtásáról. Forrás: Az Illyés Alapítvány honlapja: www.ika.hu/stattorv.asp

- Varga Attila: A román Alkotmány módosításának időszerűsége (elvi szempontok, javaslatok, észrevételek)
- Kántor Zoltán: Az állam és az alkotmány
- Takács Ferenc László: Alkotmányosdi
- Toró T. Tibor: Alkotmányozás és közösségi felelősség
- Tóth Judit: Alkotmányos hit - politikai illúziók nélkül
- Veress Emőd: Az 1991-es román Alkotmány reformja
- Victor Ducelescu: Az Alkotmány felülvizsgálatának néhány elméleti és gyakorlati szempontja
- Iulian Poenaru: Gondolatok egyes alkotmányos rendelkezések demokratikus természetéről
- Dr. Sulyok István: Az alkotmányosság kérdése Romániában
- Dr. Willer József: A kisebbségi jog az utódállamok alkotmányaiban
- 2.2. Az 1991-es Alkotmány vitája. Az alaptételek megvitatása
- Michael Mann: Megállította-e a globalizáció a nemzetállam emelkedését?
- Kiss Dénes: A határon túli magyarság egészségügyi helyzete és a státustörvény egészségügyi kedvezményeivel szembeni viszonyulása
- Balázs Sándor: Hatvanéves a "Huszonkét év"
- Jobbágy István: A kisebbségek fogalmának meghatározási problémája a nemzetközi kapcsolatokban
- Tóth Károly Antal: "A nemzet halott!"
- Zakota Zoltán: A romániai magyarság intézményrendszerének gazdasági feltételeiről
- Demény Gyöngyvér: Kisebbségek oktatási jogai és a magyar tannyelvű felsőfokú oktatás Romániában
- Gáti Attila - Orbán Márta: Privatizáció és vállalatértékelés
- Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére (I.)
- A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1990
- Az alkotmány-javaslat főbb szakaszai

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék